

DOI: [https://doi.org/10.34287/MMT.3\(46\).2020.8](https://doi.org/10.34287/MMT.3(46).2020.8)**О. Д. Гавловський**Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія»
Полтава, Україна**O. D. Gavlovskyy**Higher State Educational Institution of Ukraine «Ukrainian Medical Stomatological Academy»
Poltava, Ukraine

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ УЧАСНИКАМ АТО/ООС

Legal regulation of organization and provision of rehabilitation assistance to anti-terrorist operation/joint forces operation participants

Резюме

Мета дослідження. Дослідити існуючі на даний момент нормативно-правові механізми організації та надання реабілітаційної допомоги для учасників та постраждалих внаслідок збройного конфлікту у східних регіонах України.

Матеріали та методи. Для досягнення поставлених цілей було використано стандартний методологічний апарат для наукового дослідження: бібліосемантичний, для аналізу періодичних літературних джерел та контент-аналізу, для аналізу нормативно-правових документів.

Результати. Як зафіксовано в нормативних документах, одним із основних обов'язків держави є забезпечення соціального захисту учасників збройного конфлікту на сході держави. Для виконання цієї функції на законодавчому рівні прийнята низка законів та нормативних актів, які постійно переглядаються для покращення соціальної, медичної та психологічної допомоги для учасників операції об'єднаних сил (антитерористичної операції) та постраждалих внаслідок неї. Комплексна допомога інвалідам військової служби та учасникам бойових дій передбачає законодавчо закріплені гарантії та процедури їх реабілітації й адаптації. До цього переліку входить медична реабілітація (надання медичної допомоги, в тому числі проведення протезування та ортезування, забезпечення технічними засобами реабілітації); психологічну реабілітацію; соціальну реабілітацію;

Abstract

Purpose of the study. Investigate the current legal mechanisms for organizing and providing rehabilitation assistance to participants and victims of the armed conflict in the eastern regions of Ukraine.

Materials and methods. To achieve these goals, a standard methodological apparatus for scientific research was used: bibliosemantic, for the analysis of periodical literature, and content analysis, for the analysis of legal documents.

Results. As stated in the regulations, one of the main responsibilities of the state is to ensure the social protection of participants in the armed conflict in the east of the country. To fulfill this function, a number of laws and regulations have been enacted at the legislative levels, which are constantly being revised to improve social, medical and psychological care for participants in the joint force operation (anti-terrorist operation) and its victims. Comprehensive assistance to disabled military personnel and combatants includes statutory guarantees and procedures for their rehabilitation and adaptation. This list includes medical rehabilitation (provision of medical care, including prosthetics and orthoses, provision of technical means of rehabilitation); psychological rehabilitation; social rehabilitation; vocational rehabilitation.

Conclusions. In Ukraine, there is a well-developed legal regulation of the process of providing rehabilitation assistance to participants in the

професійно-трудова реабілітація.

Висновки. В Україні існує досить розвинене нормативно-правове регулювання процесу надання реабілітаційної допомоги для учасників збройного конфлікту у східних регіонах України. Організаційні механізми забезпечення реабілітації постійно вдосконалюються: було запроваджено Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життєдіяльності, розроблено кваліфікаційні характеристики реабілітологів та спеціалістів з реабілітації, ерготерапевта, асистента лікувальної фізкультури та ерготерапевта. Встановлено, що в Україні відсутні уніфіковані протоколи проведення медичної реабілітації: розроблений лише протокол заходів щодо посттравматичного стресового розладу. Доступна та застосовується «дорожня карта» надання медичної допомоги, репаративного лікування та реабілітаційних заходів у закладах охорони здоров'я.

Ключові слова: медична реабілітація, операція об'єднаних сил, нормативно-правове регулювання, організація медичної допомоги.

armed conflict in the eastern regions of Ukraine. Organizational mechanisms for rehabilitation are constantly being improved: the International Classification of Functioning, Restriction of Life has been introduced; qualification characteristics of rehabilitologists and rehabilitation specialists, occupational therapists, physical therapy assistants and occupational therapists have been developed. It has been established that there are no unified protocols for medical rehabilitation in Ukraine: only a protocol of measures for post-traumatic stress disorder has been developed. A «road map» for medical care, reparative treatment and rehabilitation measures in health care facilities is available and applicable.

Keywords: medical rehabilitation, joint force operation, legal regulation, organization of medical care.

ВСТУП

Протягом останніх років уряд країни за підтримки світової спільноти постійно вживає різноманітні заходи, спрямовані на урегулювання ситуації на сході країни, проте ситуація в зоні конфлікту лишається вкрай напруженою. Постійні збройні зіткнення вимагають від держави залучення матеріально-технічних та людських ресурсів, що призводить до того, що все більше населення вимушено приймати безпосередню участь в процесі урегулювання конфлікту задля досягнення миру та стабільності [1]. В зв'язку із цим постійно виникають людські жертви як серед військових, так і серед цивільних жителів і при цьому окрім незворотних людських втрат, великої соціальної та психологічної шкоди зазнають військовослужбовці, які беруть участь в обороні держави [2, 3, 4]. Перед медичною сферою посідає ряд питань, спрямованих на збереження здоров'я постраждалих осіб, зокрема: максимальне відновлення їх здоров'я та працездатності [5, 6].

Основні концепції реабілітаційної допомоги були розроблені Всесвітньою організацією охорони здоров'я зосереджуються на комплексі заходів, основне спрямування яких полягає у якнайшвидшому і найповнішому відновленні фізичного, психологічного та соціального стану пацієнта. Вони ставлять на меті активну реінтеграцію таких пацієнтів в суспільство із досягненням максимально можливої соціальної та економічної самостійності. Таким чином, організація і проведення комплексу реабілітаційних заходів із подальшою соціальною інтеграцією

ветеранів антитерористичної операції в суспільстві є одним із пріоритетних напрямів соціальної політики держави [7].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою нашого дослідження було дослідити наявні нормативно-правові механізми надання реабілітаційної допомоги, в першу чергу медичної реабілітації, для контингенту учасників збройного конфлікту у східних регіонах України (учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил).

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для виконання цих завдань використовувались стандартні методи наукового дослідження – бібліосемантичний, для аналізу наявних у літературних джерелах даних, та контент-аналіз – для дослідження існуючої нормативно-правової бази (закони, постанови, тощо).

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Напевно, одним із основних обов'язків держави по відношенню до учасників антитерористичної операції є забезпечення соціального захисту. І на цьому полі одним з найважливіших моментів є питання щодо віднесення осіб до категорії учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил. Відповідно до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» до категорії учасників бойових дій відносяться військовослужбовці

(резервісти, військовозобов'язані) і працівники військових формувань України, які приймали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України і брали безпосередню участь в проведенні АТО, забезпечували її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах проведення АТО, а також працівники підприємств, установ та організацій, які залучалися і брали безпосередню участь в АТО в районах її проведення [8]. Надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції регламентовано та здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 413 від 20 серпня 2014 р. Змінами від 15 лютого 2020 р. до цієї Постанови внесено порядок отримання даного статусу добровольцями, які брали безпосередню участь в АТО [9].

Не дивлячись на те, що процедура надання статусу учасника АТО/ООС достатньо чітко регламентована, слід розуміти, що, незважаючи на важливість цієї процедури, присвоєння статусу учасника бойових дій (учасника АТО/ООС) є лише першою ланкою в процесі повернення такої категорії осіб до мирного життя.

Більш актуальною проблемою в роботі із таким контингентом осіб є питання реабілітації та

реадаптації учасників АТО/ООС. Одним із основних регламентуючих нормативних документів, присвячених цим питанням є Постанова Кабінету Міністрів України № 1021 від 5 грудня 2018 р. якою було затверджено Державну цільову програму з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року [10].

Проведення комплексної реабілітації інвалідам, які втратили здоров'я внаслідок несення військової служби та особам, які приймали участь у бойових діях (АТО/ООС) передбачає законодавчо закріплені гарантії щодо їх реабілітації й реадaptaції. До переліку цих гарантій входить медична (в тому числі протезування та ортезування, а також забезпечення технічними засобами реабілітації), психологічна, соціальна та професійно-трудова реабілітація.

Загальний алгоритм, відповідно якого проходить визначення потреби військовослужбовцям, що повертаються із зони конфлікту в наданні реабілітаційної допомоги представлений на схемі (рис. 1).

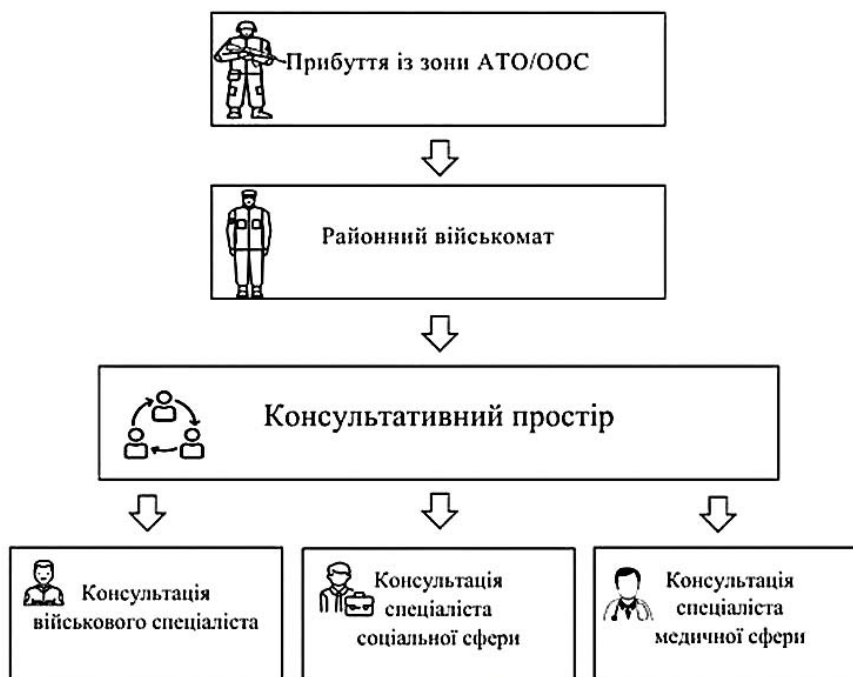

Рис. 1. Схема визначення потреби учасника АТО у реабілітаційній допомозі

Як видно із цього алгоритму, на рівні військового комісаріату вирішується завдання сортування військовослужбовців, які поверну-

лися із зони проведення АТО/ООС відповідно до наявних соціальних, психологічних або медичних проблем та спрямування їх до відповід-

них спеціалістів. Особлива увага приділяється діагностиці гострих реакцій на стрес, виявленню ознак фізичної та психічної втоми, сильної астенизації, психічної дезадаптації тощо.

Слід окремо зазначити, що обов'язковим є проведення спеціалізованих індивідуальних психологічних консультацій для попередження або здолання проблем алкоголізму та наркоманії, асоціальної поведінки, гострих психологічних кризів тощо [11]. Також слід враховувати, що для покращення соціально-психологічної адаптації важливими є різноманітні спеціалізовані, професійні, комунікативні, соціальні та психологічні тренінги, оскільки в процесі їх проведення у фахівців з соціальної реабілітації є можливість зосередитись на питаннях адаптації, користуючись набором відпрацьованих елементів, правил, методів та прийомів. Окремої уваги потребує проведення занять сімейною терапією, яка забезпечує індивідуальне та сімейне консультування, а також груповою психотерапією окремо з військовослужбовцями та окремо з членами їх сімей, спрямовану на корекцію міжособистісних стосунків у сімейних та сімейних відносинах, є дуже важливою та цінною для ефективної реабілітації учасників бойових дій [12, 13].

Досліджуючи основні причини, що призводять до розладів здоров'я і виникненню потреби в наданні реабілітаційної допомоги, визначено, що лівову частину складають різноманітні посттравматичні стани та психологічні розлади. Хоча основними причинами втрати працездатності і виступають посттравматичні розлади, великий вплив на виникнення інвалідності оказують різноманітні захворювання інфекційного та терапевтичного профілю [14]. Таким чином чітко видно, що потреба в медичній реабілітації учасників збройного конфлікту відіграє таку ж важливу роль, як і соціальна та психологічна.

Необхідність організації медичної реабілітації для учасників збройного конфлікту була підкреслена Указом Президента № 150 від 18 березня 2015 р., який вимагав вжити заходів щодо запровадження обов'язкового медичного обстеження стану здоров'я демобілізованих учасників антитерористичної операції [15]. У відповідь Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про затвердження Плану заходів з медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції» № 359-р від 31.03.15 р., яке передбачає обов'язковість медичної реабілітації військовослужбовцям після участі в АТО [16].

Відповідно до діючого законодавства, що регламентує діяльність сфери охорони здоров'я, медична реабілітаційна допомога надається лише після визнання особи з інвалідністю відповідно до встановленого законодавства та здійснюється за медичними показаннями у певному

порядку та забезпечує формування державної охорони здоров'я [17]. Для вдосконалення механізму медичної реабілітації та підвищення її ефективності Міністерство охорони здоров'я України розробило Концепцію реформи медико-соціальної експертизи, яка змінює підхід до інвалідності, відповідно до якої послуги з медичної реабілітації повинні починатися з моменту виникнення проблеми зі здоров'ям, а не лише після встановлення статусу інвалідності. Паралельно із цим, в Україні проходить впровадження Міжнародної класифікації функціонування. А також розроблено і впроваджено ряд кваліфікаційних характеристик для фахівців з реабілітації (лікаря фізичної та реабілітаційної медицини, фізичного терапевта, ерготерапевта, помічника фізичного терапевта).

Ці зміни спрямовані на підвищення якості реабілітаційної допомоги та максимальний рівень відновлення функцій організму.

Також слід відмітити, що програма медичних гарантій, регламентована Законом України «Про державні фінансові гарантії охорони здоров'я», включає проведення медичної реабілітації [18].

Алгоритм надання медичної реабілітації для військовослужбовців, які повертаються з зони АТО/ООС, включає в себе проведення комплексного медичного обстеження за результатами якого встановлюється діагноз та визначається об'єм та напрямок медичної реабілітації (рис. 2).

Основними завданнями медичної реабілітації є відновлення здоров'я, усунення патологічного процесу, попередження виникнення ускладнень та рецидивів, відновлення або часткова чи повна компенсація втрачених функцій, підготовка до побутових та виробничих навантажень, запобігання стійкої втрати працездатності. Схема проведення реабілітаційних заходів передбачає застосування різноманітних видів медикаментозної терапії, хірургічних процедур та немедикаментозних (фізіотерапевтичних, інструментальних тощо) засобів лікування. Слід зазначити, що на даний момент в Україні не існує уніфікованих клінічних протоколів для проведення медичної реабілітації окрім протоколу надання медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі (ПТСР), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я № 121 від 23.02.16 р. «Про затвердження та виконання медико-технологічних документів щодо стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі» [19].

Департаментами охорони здоров'я обласних адміністрацій розроблено та впроваджено «дорожню карту» медичної реабілітації військовослужбовців, працівників Збройних Сил України, Національної гвардії, інших силових структур, що брали участь у антитерористичній операції (рис. 3).

Рис. 2. Схема вибору програми реабілітації

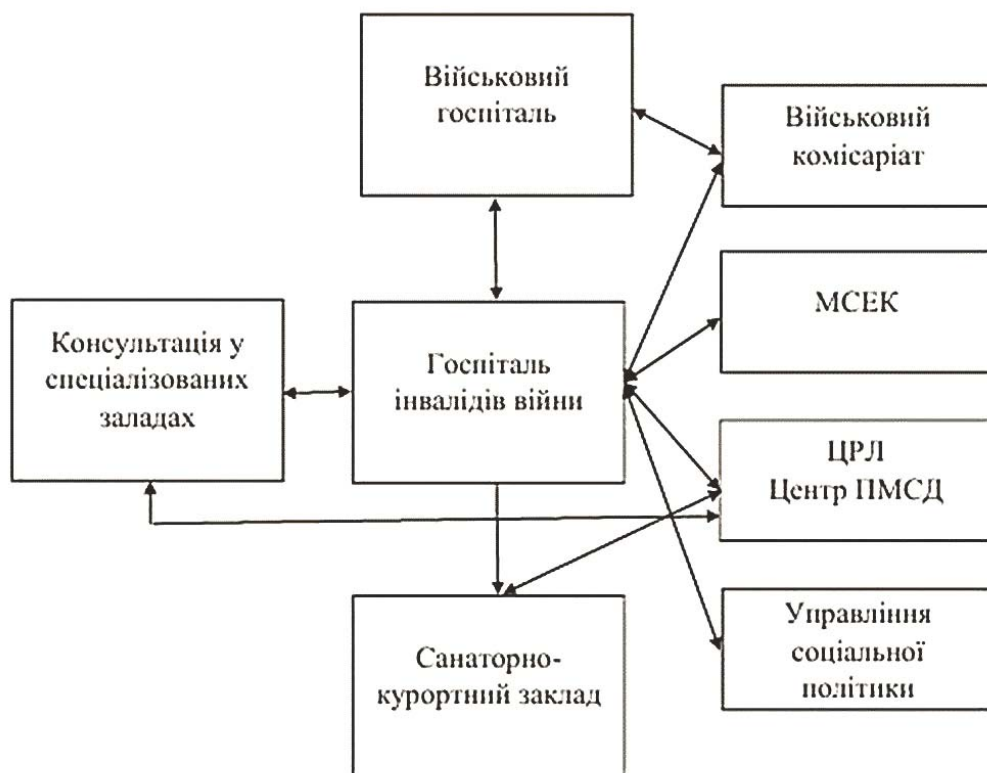

Рис. 3. «Дорожня карта» надання медичної допомоги, відновного лікування та реабілітаційних заходів для учасників АТО, в т. ч. демобілізованих, в лікувально-профілактичних закладах

Виходячи з цієї «дорожньої карти» та на підставі історії хвороби, даних аналізів та інструментальних обстежень, лікар може рекомендувати медичну, фізичну чи психологічну реабілітацію в обласній лікарні чи лікарні з підпорядкування Міністерства Збройних Сил України. Постановою Міністерства оборони України № 703 від 09.12.2015 затверджено переліки медичних показань та протипоказань до санаторно-курортного лікування та медичної реабілітації у закладах Збройних Сил України [20].

ВИСНОВКИ

Як видно з проведеного дослідження, в Україні існує досить розвинене нормативно-правове регулювання процесу надання реабілітаційної допомоги (соціальної, психологічної, медичної) учасникам збройного конфлікту у східних регіонах України. Окремо слід зазначити, що

організаційні механізми забезпечення реабілітації постійно вдосконалюються: в Україні запроваджено Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я та Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життя та здоров'я дітей та підлітків, розроблено кваліфікаційні характеристики реабілітологів та спеціалістів з реабілітації, фізіотерапевта, ерготерапевта, асистента лікувальної фізкультури, асистента ерготерапевта.

Також було визначено, що незважаючи на постійне вдосконалення організаційної та нормативно-правової бази надання реабілітації, існує проблема відсутності уніфікованих протоколів надання медичної реабілітації.

В практичній діяльності застосовується «дорожня карта» надання медичної допомоги, репаративного лікування та реабілітаційних заходів у закладах охорони здоров'я для учасників АТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kotsyuruba RM. Socio-psychological rehabilitation of participants of anti-terrorist operation. Aktual'ni problemy proektuvannja, vyhotovlennja i ekspluataciji ozbrojennja ta vijskovoji texniki: materialy Vseukrajinskoji naukovo-texnicnoji konferenciji, Vinnycja, 17–19 travnja 2017; 183–187.
2. Wittke C. The Minsk Agreements – more than «scraps of paper»? East European Politics. 2019; 35 (3): 264–290. <https://doi.org/10.1080/21599165.2019.1635885>.
3. Visochina IL, Moroz SM, Vasilevska IV et al. Features of medical support of ATO participants at the primary level of providing medical care. Medyčni perspektivy. 2016; XXI. 2 (1): 35–39.
4. Rehabilitation of the victims of the conflict. Does the state offer anything other than disability and crutches? Mojsa B; edited by O. Pavlichenko, O. Martynenko. Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Kyiv, 2018.
5. Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1002-p «About Approval of the Concept of Public Health System Development» of 30.10.2016. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80>.
6. Didach V, Vasylenko L, Lavreniuk V et al. Implementation of the Plan of Measures for Medical, Psychological, Professional Rehabilitation and Social Adaptation of Participants in the Anti-Terrorist Operation: An Analytical Report. Kyiv: Hromadska orhanizacija «vseukrajinska pravozaxysna orhanizacija «Jurydycna sotnja», 2017.
7. Brindikov YL. Theory and Practice of Rehabilitation of Servicemembers in the System of Social Services: the dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.05. Khmelnytskyi nacionalnyj universytet MON Ukrainy, Khmelnytskyi, 2018.
8. Law of Ukraine № 3551-XII «On the status of war veterans, guarantees of their social protection» of 22.10.1993 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.
9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 413 «On approval of the Procedure for granting and denying the status of a member of hostilities persons who defended the independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine and participated directly in the anti-terrorist operation, ensuring its carrying out or in the implementation of measures for national security and defense, repulsion and deterrence of the Armed Forces of the Russian Federation in Donetsk and Luhansk regions, ensuring their implementation» of 20.08.2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF>.
10. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1021 «Approval of the State Target Program on Medical, Physical Rehabilitation and Psychosocial Re-adaptation of Victims of the Dignity Revolution, Members of the Anti-Terrorist Operation, and Persons Participated in National Security and Defense, Suppression and Suppression of Armed Aggression in the Russian Federation and Luhansk ensuring their implementation, for the period up to 2023» of 05.12.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF>.
11. Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 702 «On approval of the Regulation on the

psychological rehabilitation of the military of the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport Service, which participated in the anti-terrorist operation, carried out measures to ensure national security and defense, to repel and deter the armed aggression of the Russian Federation in Donetsk and Luhansk regions whether they performed service (combat) tasks in extreme conditions» of 09.12.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16/>.

12. Lebedinec NV, Pliska OI, Melnitchenko OS et al. Topical issues of medical and social rehabilitation of combatants: experience and perspectives. *Naukovo-pedahohični problemy fizyčnoji kultury (fizyčna kul'tura i sport): zb. nauk. prac. Kyjiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2019; 2 (108): 105–110.*

13. Vorona PV, Gurin AM. System of complex rehabilitation of participants of anti-terrorist operation. *Ekonomika ta Derzava. 2019; 4.*

14. Yavorovenko OB, Belyayeva NM, Kurylenko IV et al. Needs of participants of anti-terrorist operation with disability due to somatic pathology in technical means of rehabilitation and medical products. *Visnyk socialnoji hihijeny ta orhanizaciji oxorony zdorovja Ukrajinu. 2019; 8 (3): 69–77.*

15. Decree of the President of Ukraine № 150 «On additional measures for social protection

of participants of the anti-terrorist operation» of 18.03.2015. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/150/2015>.

16. Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 359-p «On approval of the plan of measures for medical, psychological, vocational rehabilitation and social adaptation of participants of the anti-terrorist operation» of 31.03.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/359-2015-%D1%80>.

17. Law of Ukraine №2801-XII «Fundamentals of Ukrainian legislation on health care» of 19.11.1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

18. Law of Ukraine №2168-VIII «About the state financial guarantees of health care of the population» of 30.01.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>.

19. Order of the Ministry of Health of Ukraine №121 «On approval and introduction of medical-technological documents on standardization of medical care in post-traumatic stress disorder» of 23.02.2016. <https://ips.ligazakon.net/document/view/moz25625>.

20. Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 703 «On approval of the lists of medical indications and contraindications to sanatorium treatment and medical rehabilitation in sanatorium-resort establishments of the Armed Forces of Ukraine» of 09.12.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1681-15>.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2020